

Der mangler en strategi og en bevægelse for borgerløn

For 20 år siden kom bogen „Oprør fra midten“ forfattet af Niels I. Meyer, Villy Sørensen og Kristen Helveg Petersen. Det blev den største succes for en samfundsdebat bog man har set i hele efterkrigstiden. I løbet af kort tid var den solgt i over 100.000 eksemplarer.

AF ERIK CHRISTENSEN

Oprør fra midten's succes og nederlag

Det særlige ved „Oprør fra midten“ i forhold til traditionelle politiske debatbøger var, at den på en gang leverede en omfattende kritisk analyse af det nuværende samfunds problemer og samtidig opstillede et filosofisk grundlag for en samfundsutopi (et menneske- og samfundssyn), hvorfra der blev udstukket nogle mere konkrete mål for samfundsudviklingen og angivet en række midler til opnåelsen af disse mål. Den kritiske analyse, værdigrundlaget og de politiske målsætninger, samt midler til opnåelse heraf havde en sjælden set indre sammenhæng. Det lykkedes at skabe et nyt meningsfuldt politisk helhedsbillede bestående af en række nye politiske metaforer, at fortælle en ny politisk historie, hvilket uden tvivl var en af de væsentligste årsager til bogens store udbredelse.

Bogen skabte en række nye ord som blev hængende i det danske sprog. Man havde en vision for et „humant ligevægtssamfund“ og man ville indføre en „borgerløn“.

Forestillingen om borgerløn fyldte egentlig ikke særlig meget i bogen, og det overraskede forfatterne, at det var en af de ideer som vandt størst genklang.

Det betød, at man i den nye sociale bevægelse, der blev dannet i kølvandet på bogen (midteroprøret) tog spørgsmålet op i 1980'erne, lavede forskellige forslag (ungdoms- og sabbats-borgerløn) og forsøgte at få de politiske partier og fagbevægelsen til at tage spørgsmålet

på den politiske dagsorden. Det lykkedes ikke, bortset fra, at partiet De Grønne udsprang af „midteroprørsbevægelsen“ i 1983 og siden har haft spørgsmålet på deres program. Det samme har partiet „Solidarisk Alternativ“, der i 1993 også udsprang af „midteroprøret“ og EU-modstandsbevægelsen.

Venstrefløjens og 90'ernes borgerlønsidebat

Først i 1990'erne blussede borgerlønsidebatten op igen og i perioden 1992-94 var den meget intens. Spørgsmålet blev behandlet i de fleste politiske partier og blev taget op af Socialkommissionen og Økonomiministeriet (økonomisk Oversigt Dec. 1993). Men da arbejdsløsheden

---

„Borgerlønsidebatten afspejler en grundlæggende ambivalens i hele venstrefløjens tænkning og viser den socialdemokratiske lønarbejds-tænkningens dybe spor langt ind i SF og Enhedslisten“.

---

den begyndte at gå ned ved årsskiftet 1994-95 ebbede debatten ud.

I det sidste års tid er den igen dukket op i det partipolitiske univers, idet Enhedslisten igen har taget ideen op. Til Enhedslistens årsmøde i marts havde en lang række fremtrædende partimedlemmer fremlagt et større forslag (Enhedslisten kæmper for borgerløn! Enhedslistens Nyhedsbrev nr. 2. 1998). På

mødet besluttede man imidlertid ikke at tage stilling til forslaget umiddelbart. Men det gav anledning til en intens partidebat. Og man skal nu tage stilling til spørgsmålet på en særlig delegeret konference 1. november.

Der er noget tankevækkende i, at det først er nu mere end 20 år siden ideen blev lanceret, at man i det parlamentariske venstrefløjs yderste parti seriøst diskuterer ideen. Da den kom frem blev den ignoreret og bekæmpet af DKP og VS. Enkelte venstreorienterede outsiders fulgte dog den franske socialistiske teoretiker Andre Gorz i hans opgør med arbejderbevægelsen og talte om muligheden for en samfundsindkomst.

Dengang var det Radikale Venstre lige ved at acceptere ideen officielt, og i partiet findes stadig en landsmødebeslutning fra 1993, som siger, at man officielt skal arbejde for borgerløn.

Da debatten blev ført i Enhedslistens første gang i 1992-94 skrinlagde man hurtigt ideen igen. Dengang var det kun et lille mindretal, der var interesseret i debatten. Tendensen var klar. De fleste anså det for et „social-liberalt projekt“, og man tog afstand fra selve begrebet „borgerløn“, og talte i stedet for om „samfundsløn“ eller „samfundssikret indkomst“. Nu synes man helt at have accepteret begrebet, og nu synes flere af de tidligere modstandere og skeptikere at have skiftet standpunkt.

Den langsomme erkendelse på venstrefløjens

Hvorfor har det taget over 20 år for mange af de såkaldte venstreorientere-

de at komme frem til en erkendelse af, at velfærdssamfundet har behov for en frigørende fortælling om velfærdsstaten, der ikke uden videre er socialisme, men som kan opfattes som et skridt i retning af en socialisme, og som man må skabe en demokratisk enighed om med andre grupper, der ikke kalder sig socialister. Man har behov for en styrkelse af individets frihed, selvstændighed og myndighed og for den omfordeling og frigørelse af fagbevægelsen fra staten, kort sagt en konkret kortsigtet

---

„Til afløsning af den socialdemokratiske velfærdsstats store sociale kontrakt mellem lønarbejde og kapital, er der behov for en flerdimensional kontrakt, der ikke bare omfatter arbejde og kapital, men stat og individ, mellem kønnene og mellem generationerne.“

---

vision om et velfærdssamfund uden formyndere

Tilbagekørende kan man se „Oprør fra midten“ som en fortsættelse af et opgør med den kolde krig, et opgør med en stivnet liberalisme og marxisme med kapitalisme og kommunisme. Den sproglige dualisme („muren“) brød sammen i hovederne på mange mennesker for flere år siden. Fysisk og politisk brød den rigtige „Mur“ først sammen i 1989 - og først nu langt ind i 1990'erne

kan flere og flere se, at ikke alene er kommunismen brudt sammen, men det er liberal-kapitalismen også. Måske er tiden først nu ved at blive moden i en bred folkelig skala for at tænke nyt.

Hvad er grunden til, at debatten på den yderste venstrefløj først for alvor melder sig nu? Den intensiverede borgerløn-debat i perioden 1992-95 blev afløst af en „sejr“ for en ny aktiveringsdiskurs, der allerede var startet først i 1990'erne. Efter vedtagelsen af den nye „aktivlov“ i socialpolitikken, der er trådt i kraft i sommeren 1998, er det blevet mere og mere tydelig for mange, at kontrol, mistænkeliggørelsen og bureaukratiet omkring behandlingen af bi-standsklienter og arbejdsløse har nået nye højder. Det begynder at gå op for flere, at hvis man vil bekæmpe den diskurs og tendens må man have en ny og frigørende fortælling - en borgerlønsfortælling.

Hvorfor har det taget så mange år at komme fri af de gamle ideologier og formulere et fremadrettet frigørelsesprojekt?

Ungdoms- og studenter-oprøret betød i første omgang en vældig frigørelse, i anden omgang en vældig stivnen i store dele af venstrefløjen (en arbejderklasse-fiksering og en dyrkelse af lønarbejdet), som har sat sig dybe og langtrækkende spor. Selvom mange venstreorienterede i 70'erne ret hurtigt forlod den marxistiske arbejderklasse-retorik i 80'erne, forlod de ikke lønarbejds-fikseringen. Der var kun få studenteroprørere der blev „rigtig“ borgerlige (som Peter Wivel). De fleste mistede den personlige interesse for politik og tilpassede sig en socialdemokratisk far-

vet lønarbejds-velfærdsstat opfattelse som „det naturlige“ og „den bedste af alle verdener“. Det har blandt andet vist sig ved, at den teoretiske kritik af lønarbejdet næsten er blevet udraderet i samfundsvidenskaben.

Venstrefløjens „reaktionære retorik“ i borgerløns-spørgsmålet

Hvad ligger der i begrebet „reaktionær retorik“? En reaktionær skal forstås som modsætningen til en reformist, som værende en, der ønsker at bevare det bestående i forhold til en, der ønsker reformer. Politisk-historiske sprogstudier har vist, at reaktionære politikere ofte benytter sig af en bestemt „retorik“ i debatten med reformister

Typiske reaktionære argumentationsmønstre imod reformer har altid været 1. At reformer fører til noget andet end reformtilhængerne tror. 2. At reformer er nyttesløse, de vil alligevel ikke ændre noget. 3. Eller reformer er farlige, fordi de vil ødelægge noget væsentlig ved det bestående system.

I det moderne demokratis 200 årige historie finder man hos reaktionære (d.v.s. grupper der var imod demokratiets udvidelse) disse typiske argumentationsmønstre i tre perioder: 1. Da demokratiet blev etableret ved den franske revolution. 2. Da den almindelige stemmeret blev indført og 3. Da man indførte velfærdsstaten.

I dag hvor man kan se borgerløn som en videreudvikling af velfærdsstaten og demokratiet, møder man samme reaktionære argumentationsmønstre hos borgerlønsmodstanderne.

De typiske „reaktionære“ argumentationsmønstre hos rækken af borgerlønsmodstandere er: 1. Borgerløn er forfæjlet, fordi den er „passiv“, skaber en „tabergruppe“, fører til „nedskæringer“ eller „sender kvinderne hjem til kødgryderne“. 2. Borgerløn er nytteløs, fordi det ikke nytter at omdefinere arbejdsbegrebet, „vi har allerede en slags borgerløn“, det er „førtidspension“. Og endelig 3. Borgerløn er farlig, fordi det „betyder Akasernes overgang til staten“, er „i strid med grundloven“ eller fører til „økonomisk sammenbrud“.

Det nye er, at store dele af fagbevægelsen og dele af det man kalder venstrefløjen har benyttet sig af en „reaktionær retorik“ i afvisningen af borgerlønstanden. Dele af højre- og dele af venstrefløjen står sammen i afvisningen af borgerløn. Man kan derfor tale om

---

„Hvad der mangler er en bred tværpolitisk og tvær-ideologisk bevægelse, der forener nogle socialister, liberale, feminister og grønne, hvor borgerløn er et forenende spørgsmål. Måske er der også andre, der vil være med. Hvem tager initiativet?“

---

venstrefløjens „reaktionære argumentationsmønstre.“

Borgerløndebatten afspejler en grundlæggende ambivalens i hele venstrefløjens tænkning og viser den socialdemokratiske lønarbejds-tæknings dybe spor langt ind i SF og Enhedslisten.

På den ene side synes borgerlønsmodstanderne på venstrefløjen ikke, at borgerløn er radikalt nok: Det afskaffer ikke kapitalismen og udbytning. Det er usolidarisk i forhold til u-landene. På den anden side bliver borgerløn samtidig anklaget for at være for radikalt. Det bygger på et alt for idealistisk menneskesyn. Det kræver en gigantisk omfordeling.

Man så også tydeligt i SF, der havde den samme borgerløn debat, som man nu har i Enhedslisten, for 3-4 år siden. Her sejrede den socialdemokratiske lønarbejdsfiksering.

Verbalt tager man på venstrefløjen afstand fra det socialdemokratiske arbejdsmarkeds-paradigme, men man har ikke noget reelt alternativ.

Man giver på den ene side udtryk for en kapitalismekritik, men er samtidig dybt bundet til kapitalismen ved udelukkende at tale almindelige lønkampstermer. Man stiller sig kritisk overfor lønarbejdet, men er samtidig med til at udvide det med alle dets kontrolforanstaltninger. Man taler om det vigtige i at skabe fuld beskæftigelse, flere lønarbejdspladser. Men går også ind for en bedre fordeling af lønarbejdet igennem nedsat arbejdstid og skabelse af „skraldemandmodeller“. Man vil lempe kontrollen overfor arbejdsløse og bistandsklienter, men samtidig fastholde en rådighedspligt og aktiveringstvung. Man vil skabe „mindre stat og mere samfund“, og samtidig udvide det offentlige arbejdsmarkedssystem med nye typer orlovsordninger.

Venstrefløjen befinder sig reelt indenfor den almindelige socialdemokratiske lønarbejdstæknings modsætninger. Man har hidtil ikke formået at opstille et nyt paradigme. En borgerlønstænkning, som vil være det eneste, der klart ville sikre „mere samfund og mindre stat“, bekæmper man.

Venstrefløjen mangler en ny frigørende fortælling

Hvad man mangler er en ny fortælling, der på den ene side er med til at forbedre mulighederne for at få lønarbejde og at fravælge lønarbejde samtidig med at den skaber mulighed for en alternativ produktion.

Borgerløn kan ses som et element i en strategi om en videreudvikling af velfærdsstaten, en fuldendelse af det sociale medborgerskab, der sikrer en ubetinget ret til en indkomst.

Til afløsning af den socialdemokratiske velfærdsstats store sociale kontrakt mellem lønarbejde og kapital, er der behov for en flerdimensional kontrakt, der ikke bare omfatter arbejde og kapital, men stat og individ, mellem kønnene og mellem generationerne. Det skal være en kontrakt der sætter flere grænser på engang: En grænse for naturudnyttelsen, en grænse for varegørelsen af arbejdskraften, en grænse for klientgørelsen i forhold til staten og en grænse for familie-afhængigheden.

En ny politisk kontrakt om borgerløn vil tilfredsstille disse behov fordi den vil være med til:

1. At skabe en mere lige fordeling af det samfunds nødvendige arbejde. 2. At styrke individets retsstilling og reducere klientgørelsen. 3. At skabe en mere ret-

færdig kønsarbejdsdeling. 4. At styrke det civile samfund og demokratiet. 5. Og herigennem være med til at skabe en mere bæredygtig udvikling.

Borgerløn er ikke socialisme i den gammel dags betydning som en forestilling om afskaffelsen af kapitalismen og skabelsen af en planøkonomi, men kan fortolkes som et skridt i den retning. Socialisme-spørgsmålet forstået på den måde står ikke på den politiske dagsorden. Det gør derimod en videreudvikling af velfærdsstaten. Politiske strategiers (diskurser) funktion er at forene forskellige grupper - skabe en identitet og handlingsrammer for en koalition af politiske aktører.

Borgerlønsideen skulle kunne tale bredt til forskellige grupper: Til de socialister, der især lægger vægt på en mere lige deling af det samfunds nødvendige arbejde, til de liberale, der især lægger på en reduktion af klientgørelsen, til den kvindebevægelse, der især lægger vægt på en mere retfærdig kønsarbejdsdeling, og til de grønne (og miljøbevægelsen), der især lægger på styrkelsen af det civile samfund.

Hvad der mangler er en bred tværpolitisk og tvær-ideologisk bevægelse, der forener nogle socialister, liberale, feminister og grønne, hvor borgerløn er et forenende spørgsmål. Måske er der også andre, der vil være med. Hvem tager initiativet?

Erik Christensen er lektor ved Aalborg Universitetscenter og medredaktør af SALT

SALTpastil

Ekspropriationen af liv

Alle regeringer understreger betydningen af beskæftigelse og produktion, men er uvillige til at erkende at jobs også kan ødelægge brugsværdien af fritid. De lægger alle vægt på en mere objektiv og professionel definition af menneskers behov, men er ufølsomme for den ekspropriation af liv der følger.

(Ivan Illich, The Right to Useful Unemployment s. 26)